

BENIGNUS JÓZEF WANAT OCD

400 lat fundacji Zakonu Karmelitów Bosych w Krakowie i jego rozwój w 1. połowie XVII wieku w Polsce

1. Prezentacja Zakonu

Zakon Karmelitów w swoich początkach na górze Karmel w Palestynie był pustelniczym. Od V do XIII wieku w Dolinie Męczenników przy źródle Eliasza przebywała stale grupa chrześcijańskich pustelników¹. Cztili oni i naśladowali św. proroka Eliasza, który prowadził na tym miejscu życie pokutne, oddane modlitwie i walce z bałwochwalstwem (1 Krl 17–21). Matkę Bożą obrali za swoją Patronkę. Po ogłoszeniu dogmatu Theotokos na Soborze w Efezie w roku 431, ku Jej czci wykuli w skale naprzeciw źródła Eliasza kaplicę na podobieństwo stajenki-groty betlejemskiej. Stanowiła ona centrum życia duchowego i liturgicznego pustelników. W VIII wieku zbudowali kościół w stylu bizantyjskim pod wezwaniem Matki Bożej, który później uległ zniszczeniu. W 2. poł. XII wieku do pustelników przyłączyli się Krzyżowcy z Europy, którzy zorganizowali pustelników w formalną wspólnotę zakonną Braci Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, z regułą nadaną im przez Alberta Avogadro, jerozolimskiego patriarchę, w 1209 roku². Regułę zatwierdził pap. Honoriusz III w 1226 roku³. Z powodu inwazji

---

¹ Wykazały to przeprowadzone badania archeologiczne, przeprowadzone w marcu i kwietniu 1987 roku na górze Karmel pod kierunkiem archeologa dr Eugenii Nitowskiej. Zob. *The 1987 Preliminary Season in the Wadi es Siach, Mt. Carmel Project 1987; Marking the Stones Speak*, „Carmel in the World” nr 3 (1989), s. 168–178;

² *Bullarium carmelitanum*, ed. E. Monsignati et I. A. Ximenez Ord. Carm., t. I, Romae 1715 (= *Bull. Carm.*), s. 4–5; CARLO CICONETTI, *La regola del Carmelo: origine, natura, significato*, Romae – Institutum Carmelitanum 1973, s. 85–107.

³ *Bull. Carm.*, I, s. 1.

tureckich muzułmanów na Palestynę, karmelici wyemigrowali do Europy, gdzie musieli zmienić dotychczasowy sposób życia. W 1274 roku Sobór Lyonński II, zatwierdzając Zakon Karmelitów w Europie, zaliczył go do zakonów mendykanczkich⁴. Schizma Zachodnia (1378–1415) i niewola awiniońska papieża, zaraza „czarnej śmierci” (1348–1350) i czasy renesansu spowodowały ogólny upadek życia zakonnego w Europie. Z tego powodu Zakon Karmelitów uzyskał złagodzenie swojej reguły przez pap. Eugeniusza IV w 1432 roku⁵. Dopiero jedna z kilku – reforma zakonu, przeprowadzona przez św. Teresę od Jezusa (1562) i św. Jana od Krzyża (1568) po soborze trydenckim, przywróciła pierwotną regułę zmodyfikowaną i zatwierdzoną przez pap. Innocentego IV z 1247 roku zakonu kontemplatywno-czynnego. W wyniku przeprowadzonej reformy na Kapitułe Generalnej w Kremonie w roku 1593 nastąpił jurysdykcyjny podział w zakonie na dwie autonomiczne rodziny w Karmelu: Karmelitów Dawnej Obserwancji i Karmelitów Bosych, czyli zreformowanych⁶. Z inspiracji św. Teresy od Jezusa pierwsza Kapituła Prowincjalna karmelitów bosych w Almodóvar w 1583 roku postanowiła fundację we Włoszech dla bezpośrednich kontaktów ze Stolicą Apostolską. Najpierw założono w 1585 roku klasztor w Genui, a następnie w Rzymie⁷. Kiedy o. Mikołaj Doria, pierwszy przełożony generalny karmelitów bosych, usiłował odwołać z Włoch wszystkich swoich zakonników, w przekonaniu, że tylko Hiszpanie zdolni są realizować surowy program reformy zakonu w granicach swojego państwa, wtedy pap. Klemens VIII przez brewe z dnia 20 marca 1597 roku erygował klasztor S. Maria della Scala w Rzymie oraz dokonał egzempcji wszystkich karmelitów bosych we Włoszech spod jurysdykcji przełożonych hiszpańskich i poddał ich pod bezpośredni zarząd Stolicy Apostolskiej i kardynała protektora⁸. Tenże papież w dniu 12 listopada 1600 roku erygował odrębną kongregację włoską karmelitów bosych pod wezwaniem św. Eliasza, z prawami i przywilejami kongregacji hiszpańskiej św. Józefa⁹. Równocześnie upoważnił zarząd włoskiej kongregacji do zakładania klasztorów we wszystkich krajach poza Hiszpanią i jej koloniami. Komisarzem generalnym został o. Piotr od Matki Bożej Villagrossa (1565–1608), z prawem zwołania Kapituły Generalnej, gdy kongregacja wzrośnie do czterech klasztorów¹⁰.

⁴ *Monumenta Historica Carmelitana, volumen primum continens antiquas ordinis constitutiones, acta capitulorum generalium...*, ed. P. Benedictus Zimmerman, Lirinae 1907, s. 216–217.

⁵ *Bull. Carm.*, s. 182–183.

⁶ *Acta Capitulorum Generalium Ordinis Fratrum B.V. Mariae de Monte Carmelo*, ed. G. Wesels, t. I, Romae 1912, s. 593–594. Por. B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, Kraków 1979, s. 49.

⁷ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 50.

⁸ *Privilegia Fratrum Discalceatorum B. Mariae Virginis de Monte Carmeli*, Romae 1617, s. 59.

⁹ Tamże, s. 67–72.

¹⁰ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 50.

2. Fundacja Karmelitów Bosych w Krakowie

Zarząd kongregacji włoskiej św. Eliasza, naśladowując swego patrona, przepełniony jego duchem *żarliwości o chwałę Boga zastępów* (1 Krl 19, 10), pod wpływem pism o. Jana od Jezusa i Maryi¹¹ ustalili, że apostołstwo misyjne jest istotną częścią karmelitańskiego charyzmatu¹². O. Piotr od Matki Bożej Villagrossa, komisarz generalny kongregacji, poinformował papieża o misyjnym nastawieniu Kongregacji i o zamiarach udania się do Palestyny. Klemens VIII skorzystał z okazji i polecił karmelitom misję apostołską i dyplomatyczną do króla Persji¹³. Dnia 7 sierpnia 1604 r. wyruszyli z Rzymu do Persji: o. Paweł Szymon od Jezusa Maryi Rivarola z Genui (1576–1643), o. Jan Tadeusz od św. Elizeusza Roldàn z Calahora w Hiszpanii (1574–1633), o. Wincenty od św. Franciszka z Walencji – Jan de Gambart (1574–1623), br. Jan od Wniebowzięcia – Jan Chrzyciel Angeli z Italii (1581–1607) i doświadczony w sprawach wojskowych oraz dyplomatycznych kapitan Franciszek Riodolid de Peralta¹⁴. Misjonarze wybrali drogę przez Austrię, Czechy, Polskę i Rosję. Przełożonym grupy misyjnej był przedsiębiorczy i utalentowany o. Paweł Szymon Rivarola. Z powodu zamieszek i walki o władzę w Rosji misjonarze zmuszeni byli przez dłuższy czas pozostać w Polsce. Wykorzystali ten czas do nawiązania kontaktów z biskupami i dworem królewskim na rzecz misji w Persji.

Najpierw przybyli do Krakowa w dniu 25 sierpnia 1604 r. Z wielką życzliwością zostali przyjęci przez nuncjusza Klaudiusza Rangone, u którego zamieszkali, jak również przez kard. Bernarda Maciejowskiego w Mogile¹⁵. W czwartym dniu nuncjusz przedstawił ich królowi Zygmuntowi III i księciu

---

¹¹ Joannes de s. Petro et Uztarros (ur. 27.01.1564, w Calagurri w Hiszpanii), syn Dydaka i Anny de Uztarros. Do nowicjatu wstąpił w Pastranie w 1585. Filozofię studiował w Salamance, a teologię w Genui. Odegrał wybitną rolę w kongregacji włoskiej jako doświadczony wychowawca. Trzykrotnie pełnił urząd definitora generalnego, a w latach 1611–1614 przełożonego generalnego. Zmarł w Rzymie (Montecompati) 28 maja 1615. Jego pisma *Opera omnia* wydane zostały w trzech tomach w Kolonii w 1622. Drugie wydanie poszerzone, w czterech tomach, ukazało się w Kolonii w 1650. W roku 1996 otwarty został jego proces beatyfikacyjny. Zob. VILLIERS COSMA DE, *Bibliotheca Carmelitana, notis criticis et disertationibus illustrata*, t. II, Romae 1927, s. 13–17; SIMEONE DELLA SACRA FAMIGLIA FERNANDEZ, *Un quarto di secolo tra I nostri santi*, Roma 1997, s. 372.

¹² O. Jan de Uztarros, na polecenie o. Piotra od Matki Bożej, napisał traktaty o misjach: *Assertio missionum Carmelitarum Excalceatorum, Votum pro missionibus, Instructio missionariorum* oraz *Liber alius historicus missionum* (w: *Opera omnia*, t. IV, Coloniae Agripinae 1650).

¹³ FLORENCIO DEL NINO JESU, *A Persia*, [w:] *Bibliotheca Carmelitano-Teresiana de missionibus*, Pamplona 1929; PETRUS A S. ANDREA, *Historia generalis Fratrum Discalceatorum Ordinis B. Virginis de Monte Carmelo Congregationis s. Eliae*, Romae 1671, s. 42 n.

¹⁴ Tamże; zob. B.J. WANAT, *Wkład i zasługi włoskich karmelitów bosych w powstanie prowincji Ducha Świętego w Polsce w I. poł. XVII wieku*, „Analecta Cracoviensia”, t. XXVII (1995), 637–651.

¹⁵ Tamże, s. 20.

Władysławowi, którzy przyjęli papieskich legatów z wielką życzliwością i uprzejmością. Król zainteresował się ich misją, polecił przygotować dla nich listy żelazne, zabezpieczające ich pobyt na ziemiach polskich i litewskich, oraz listy polecające do możnowładców, do księcia moskiewskiego i króla perskiego¹⁶. Pobyt w Krakowie zjednał im wielu sympatyków. Zaimponowali społeczeństwu surowym stylem życia, apostołską gorliwością i erudycją. Prezentując duchowość zreformowanego Karmelu, podejmowali również apostołską działalność. Przez okres 15 miesięcy pobytu w Polsce spowiadali, głosili słowo Boże i przyjmowali do szkaplerza świętego. Na podstawie przesyłanych relacji do Rzymu o. Jan od Jezusa i Maryi zanotował w swej *Historii misji*, że „sam Najdostojniejszy Król i Książę, syn jego, Jaśnie Oświecony Kardynał krakowski, i inni sławni mężowie z tego Królestwa, przywdziali szatę naszego Zakonu, zwaną szkaplerzem”¹⁷. Również o. Izydor od św. Józefa podaje, że Polacy „czuli się pobudzeni do pobożności jakąś tajemniczą siłą, szczególnie po przyjęciu szkaplerza Dziewicy z Góry Karmel, który o. Paweł Szymon nałożył królowi i dostojnikom, którzy o to pokornie prosili”¹⁸.

Czas pobytu misjonarzy w Polsce i ich apostołska działalność zaowocowały pragnieniem założenia fundacji karmelitów bosych w Krakowie. Przedstawiciele władzy duchownej w Polsce: nuncjusz apostołski Klaudiusz Rangone, bp krakowski kard. Bernard Maciejowski i metropolita unicki Hipacy Pociiej, zwrócili się do generalnego komisarza apostołskiego o przysłanie na stały pobyt karmelitów bosych do Polski. Metropolita unicki prosił o Piotra od Matki Bożej o przysłanie karmelitów dla ewangelizowania Rusinów i przeprowadzenia reformy bazylianów¹⁹. Listy te z inspiracji misjonarzy nadeszły na pierwszą kapitułę generalną w Rzymie w 1605 r., w czasie której cała kapituła opowiedziała się za misjami w zakonie i wszyscy jej uczestnicy zrzekli się swoich urzędów, aby udać się na misję. Kapituła generalna w dniu 5 maja 1605 r. przyjęła fundację w Polsce i postanowiła wysłać zakonników do Krakowa²⁰. O. Paweł Szymon zaprzyjaźniony z metropolitą unickim Hipacym Pociejem i wikariuszem Janem Welaminem Rutskim oraz łacińskim biskupem Wilna Benedyktem Woyną bardziej popierał fundację w Wilnie²¹. Uczestnik kapituły o. Jan od Jezusa i Maryi oświadcza, że „o. Piotr otrzymał list od metropolity Kościoła ruskiego, w którym prosił on nasz Zakon o pomoc w dziele zjednoczenia swego Kościoła z Kościołem rzymskim;

¹⁶ Archivio Generale OCD, plut. 234; *Historia missionum*, k. 6; Cz. GIL, *Karmelici bosy w Polsce*, „Nasza Przeszłość”, 48/1977 s. 18.

¹⁷ L. KOWALÓWKA, *Z naszej przeszłości misyjnej*, Rzym 1975, s. 46.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, Kraków 1979, s. 55.

²⁰ *Acta Capituli Generalis OCD Congregationis s. Eliae*, vol. I (1605–1641), ed. A. Fortes, [w:] *Manumenta historica Carmeli Teresiani*, t. 11, Romae 1990 (= *Acta Cap. Gen.*), s. 8.

²¹ L. KOWALÓWKA, *Z naszej przeszłości misyjnej*, s. 58–62.

list ten odczytany na posiedzeniu wywołał prawdziwie zgodną odpowiedź, że trzeba jak najszybciej wysłać tam naszych zakonników, aby odpowiedzieć na pragnienia tego metropolity. Wydaje się stosowna owa misja w Polsce, mająca na celu pomoc dla Rusinów²². Również definitorium generalne na pierwszej swojej sesji w dniu 10 października 1605 r. podjęło decyzję o przyjęciu misji w Polsce i o założeniu pierwszego klasztoru w królewskim mieście Krakowie²³.

28 listopada 1605 r. przybyli do Krakowa na fundację: o. Maciej od św. Franciszka (Didacus Hurtado de Mendoza), o. Jan od Najśw. Sakramentu, o. Alfons od Matki Bożej – wszyscy trzej Hiszpanie, oraz br. Jakub od św. Bartłomieja – Włoch z Neapolu²⁴. Przywieźli oni ze sobą listy polecające od papieża Pawła V²⁵ i od przełożonego generalnego o. Ferdynanda Martieza OCD (1554–1631) do króla Zygmunta III i do kard. Bernarda Maciejowskiego. Generał zakonu, w liście pisanym w Neapolu 5 IX 1605 roku podziękował królowi za zaproszenie na stały pobyt do Polski i zapewnił go o tym, „że przysłani pierwsi karmelici bosci zakładać będą instytuty karmelitańskiej duchowości i ewangelicznej gorliwości o chwałę Bożą oraz nieustannie będą wypraszać u Boga łaski dla całego Królestw Polskiego i błogostawieństwo dla króla i jego dworu²⁶. Podobnie też zapewniał ks. kard. Maciejowskiego o gotowości inkulturacji w Krakowie charyzmatu zreformowanego Karmelu, z jego duchowością i sposobem życia. Oddał pod opiekę Kardynała wysłanych zakonników i wyraził wdzięczność za przygotowane miejsce pod przyszły klasztor²⁷. Przybyli karmelici osiedlili się na przedmieściu Krakowa, za bramą św. Mikołaja, w ogrodzie Jadwigi Padniewskiej, zakupionym przez Macieja Pstrokońskiego, bpa przemyskiego i kanclerza koronnego, dla karmelitów bosych²⁸. Akt darowizny i zapisu odbył się w grodzie krakowskim w dniu 3 grudnia 1605 roku²⁹. Uroczysta intromisja karmelitów bosych w zapisane dobra odbyła się w wigilię Niepokalanego Poczęcia NMP, dnia 7 grudnia 1605 roku w obecności urzędników miasta: Krzysztofa Sikorskiego, Stanisława Laskowskiego i Jana Węgrzynowskiego³⁰.

²² Tamże, s. 60.

²³ *Acta Definitivi Generalis OCD Congregationis s. Eliae*, (1605–1658), ed. A. Fortes, [w:] *Monumenta historica Carmeli Teresiani* – Subsidia 3, Romae 1985 (= *Acta Def. Gen.*), s. 3.

²⁴ Archiwum Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej (= APKB) AP 1: *Fasciculus annorum Provinciae Poloniae Spiritus Sancti*, s. 12.

²⁵ Biblioteka w Kórniku, rkps 344, *akta różnych czasów panowania Zygmunta III Wazy*, k. 8–9. Za: B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 86.

²⁶ PETRUS A. S. ANDREA, *Historia generalis Fratrum Discalceatorum Ordinis B. Virginis Mariae de Monte Carmelo Congregationis s. Eliae*, t. II, Romae 1671, s. 72.

²⁷ Tamże, s. 74.

²⁸ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 103.

²⁹ APKB, sygn. ANPK 8, *Liber inscriptionum*, s. 196–198.

³⁰ Tamże, s. 199. Por. B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 103.

Przez kilka miesięcy zakonnicy mieszkali w starym i popadającym w ruinę domu. Cierpieli na zimno i brak odpowiedniej żywności. Dopiero przez pośrednictwo opiekującego się nimi Jerzego Pipaniego – lekarza, Wawrzyniec Justimonti, kupiec krakowski z Bolonii, jako wotum za odzyskanie zdrowia wybudował karmelitom drewniany klasztor w 1606 roku³¹. Drewniany kościół miał 30 łokci długości i 15 szerokości. Po prawej stronie kościoła znajdował się piętrowy klasztor drewniany, na rzucie prostokąta, o rozmiarach: 35 szerokości, 60 długości i 11 łokci wysokości³². Na parterze mieściły się pomieszczenia furty z rozmównicami, kuchnia, refektarz, magazyny kuchenne, składy i pracownie; na piętrze były cele zakonników, chór, oratorium, biblioteka, sala rekreacyjna dla profesów i oddzielna dla nowicjatu. W przyległym ogrodzie znajdowało się 8 małych stawów i jeden duży, pośrodku którego była wyspa z eremitorium do odprawiania indywidualnych rekolekcji i dni skupienia. Woda do stawów i do młyna królewskiego w Piaskach doprowadzana była z rzeki Promnik (Prądnik).

28 października 1606 r. przy udziale dworu królewskiego, Maciej Pstrokoński, bp przemyski i podkanclerz wielki koronny, poświęcił nowo zbudowany klasztor pw. Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny³³. Założono w nim kanoniczny nowicjat, który stał się kolebką polskiej i litewskiej prowincji.

Przełożonym pierwszego klasztoru poza Włochami w Krakowie został mianowany o. Maciej od św. Franciszka – Dydak Hurtado de Mendoza. Pochodził z Tarragony w Hiszpanii. Do Zakonu wstąpił w Rzymie, gdzie w klasztorze S. Maria della Scala odbył nowicjat i złożył profesję 28 lutego 1599 r. Studia zaś teologiczne ukończył w Genui. Obdarzony wieloma walorami umysłu i serca, pełny poświęcenia dla bliźnich i przedsiębiorczości, zyskał sobie powszechne uznanie i szacunek. Był lubiany przez zakonników i świeckich. Był człowiekiem najbardziej zasłużonym dla Karmelu w Polsce³⁴. Podstawową funkcją tego klasztoru była zakonna formacja nowicjuszy w duchu reformowanego Karmelu z tradycjami klasztoru w Pastranie. Nowicjat był zasadniczą komórką i podstawą rozwoju zakonu na przyszłość. Pierwszym magistrem krakowskiego nowicjatu został o. Jan od Najśw. Sakramentu, wychowanek nowicjatu w Pastranie w Hiszpanii. Urząd formatora młodzieży pełnił w latach 1605–1611. Dał się poznać w Krakowie jako dobry teolog i kaznodzieja³⁵. Pierwszymi nowicjuszami byli

³¹ APKB, sygn. ANPK I: *Liber continens foundationem...*, s. 11.

³² Tamże, s. 15.

³³ AP I: *Fasciculus annorum...*, s. 16.

³⁴ HENRICUS A SS. SACRAMENTO, *Collectio scriptorum Ordinis Carmelitarum Excalceatorum*, t. 2, Bavonae 1884, s. 34; MARCELLINUS A S. TERESIA, *Series illustrata professionum emissarum a Carmelitis Disc. in coenobio S. Mariae de Scala*, „Analecta Ordinis Carmelitarum Discalceatorum” 8/1933 s. 99.

³⁵ Tamże, t. 1, s. 313–314; APKB, AKL 1: *Liber visitationum provincialium conventus Lublinensis*.

br. Walerian od Ducha Świętego (1585–1645), który wstąpił do nowicjatu w 1607 r., a 21 czerwca 1608 złożył profesję, oraz br. Wojciech od św. Andrzeja (1562–1613), który wstąpił do nowicjatu w roku 1608³⁶. Krakowska wspólnota w roku 1609 liczyła już 14 członków, w tym już połowę stanowili Polacy.

Z powodu częstych wylewów Wisły i rzeki Promnik klasztor narażony był na wielkie zawilgocenie i zatapianie wodą piwnic i niższych oficyn klasztoru. Z tego względu, w późniejszym okresie, karmelici przenieśli swą fundację na przyległe wzgórze ogrodu Wolskiego, który częściowo uzyskali przez kupno, a częściowo przez donację Mikołaja Wolskiego w 1626 roku. Zaś w roku 1631 Eufrozyna Sieniawska Chodkiewiczówna, chorążyna królewska, i Gaspar Mikołaj Borkowski zapisali klasztorowi swoje posesje realności zwanej Suderynowskie³⁷. Na tych posesjach zbudowano według przepisów budowlanych zakonu i zatwierdzonych planów dla polskiej prowincji (1622) w latach 1634–1683 murowany klasztor i kościół (obecnie szpital św. Łazarza). Na okres budowy klasztoru przeniesiono w roku 1630 nowicjat do klasztoru w Wiśniczu³⁸.

3. Założenie klasztorów w Lublinie i we Lwowie

Podniesienie klasztoru krakowskiego do rangi przeoratu w 1608 r. i wzrost powołań rodzimych do nowicjatu przynagliły przeora, o. Macieja od św. Franciszka do podjęcia starań o założenie klasztoru z przeznaczeniem na studia filozoficzno-teologiczne oraz innego na odbycie rocznego profesatu po nowicjacie, zwłaszcza dla braci niekleryków, zgodnie z wymaganiem zakonnego prawa. Opatrznościowym pomocnikiem dla zrealizowania tych planów stał się o. Andrzej od Jezusa Brzechwa, pierwszy z Polaków karmelita bosy³⁹. Do Zakonu wstąpił w Rzymie w 1602 r. pod wpływem kazań o. Jana od Jezusa i Maryi. On też był jego mistrzem w nowicjacie; profesję złożył 11 listopada 1603. Studia filozoficzno-teologiczne odbył pod kierunkiem o. Agataniola od Jezusa i Maryi i o. Jana od św. Hieronima w Genui. Świecenia kapłańskie przyjął 14 marca 1609. Niedługo po święceniach wraz z klerykiem Michałem od św. Bartłomieja Buczkiem⁴⁰

³⁶ Cz. GIL, *Karmelici bosy w Polsce...*, s. 34.

³⁷ Tamże, s. 23–24.

³⁸ Bibl. Ossol. we Wrocławiu, rkps 1877, *Acta primi capituli generalis...*, s. 107.

³⁹ Urodził się w Brzesku 28 maja 1584, syn Jana i Zofii z Jarzynów, ze szlacheckiego rodu Brzechwów h. Jastrzębiec. Odegrał wybitną rolę dla rozwoju zakonu w Polsce. Zmarł 29 kwietnia 1640 w Przemyślu. Zob. Cz. GIL, *Karmelici bosy w Polsce...*, s. 211–215.

⁴⁰ O. Michał od św. Bartłomieja Buczek urodził się w 1587, syn Pawła i Zofii Stawinożanki. Wyjechał na studia za granicę. W Rzymie spotkał pierwszego polskiego karmelitę Andrzeja od Jezusa Brzechwę i to zdecydowało o jego wstąpieniu do nowicjatu w Rzymie. Profesję złożył 22 października 1605. Studia odbył w Genui. Był lektorem i bibliotekarzem w klasztorze świętych

przybył do Krakowa. Był wybitnym kaznodzieją, tłumaczem i bliskim pomocnikiem o. Macieja w rozwoju Karmelu na ziemiach polskich. Największym i trwałym osiągnięciem jest jego łaciński przekład dzieł św. Jana od Krzyża z języka hiszpańskiego, do dziś uważany za najlepszy i klasyczny⁴¹.

W październiku 1609 o. Maciej od św. Franciszka wraz z o. Andrzejem od Jezusa udali się do Kazimierza nad Wisłą i do Lublina w poszukiwaniu miejsca pod fundację nowego klasztoru. W Lublinie zdobyli zaufanie mieszkańców miasta, zwłaszcza życzliwość Stanisława Lichańskiego – prowizora szpitala, rady miejskiej oraz Stanisława Bietkowicza – prepozyty kościoła Świętego Ducha. Po powrocie do Krakowa o. przeor podjął starania o zezwolenie władz kościelnych na założenie klasztoru w Lublinie. O. Ferdynand od NMP, generał zakonu, udzielił mu pełnomocnictwa, aktem z dnia 28 lutego 1610, a biskup krakowski Piotr Tylicki pismem z 8 kwietnia tegoż roku⁴². Na podstawie tych dokumentów w dniu 29 kwietnia 1610 radni miasta Lublina, sędziowie trybunalscy, w obecności komisarzy biskupa Tylickiego przyjęli i zatwierdzili fundację klasztoru Karmelitów Bosych w Lublinie⁴³. Miasto oddało im dom szpitalny przy Bramie Krakowskiej, a Stanisław Bietkowicz odstąpił karmelitom kościół szpitalny Świętego Ducha, rezerwując dla siebie kaplicę św. Stanisława. Akt erekcji i fundacji zatwierdził bp krakowski Piotr Tylicki 20 maja 1610 r. oraz legat papieski Franciszek Simonetta 20 lipca tegoż roku. Uroczyste wprowadzenie karmelitów do kościoła Św. Ducha nastąpiło 2 maja 1610 r.⁴⁴. Kapituła generalna w Rzymie w roku 1611 zatwierdziła fundację lubelską i wybrała o. Macieja na pierwszego przeora klasztoru⁴⁵. Urząd objął on w lipcu tegoż roku. Niedługo potem z Krakowa i Włoch przybyli klerycy na studia. Inauguracja Kolegium Filozoficznego odbyła się 15 października w obecności Rady Miasta. W latach 1612–1619 karmelici wybudowali kościół pw. Matki Bożej Szkaplerznej, a obok niego klasztor, do którego zgromadzenie wprowadziło się w roku 1619.

O. Maciej od św. Franciszka, jako przeor lubelski, zdobył względy wołyńskiego kasztelana Jana Łahodowskiego, który zaproponował karmelitom bosym

Michała i Józefa w Krakowie. Zmarł w opinii świętości 19 stycznia 1641. Zob. Cz. GIL, *Karmelici bosy w Polsce...*, s. 215–217.

⁴¹ *Opera Mystica V. ac Mystici Doctoris Joannis a Cruce primi religiosi discalceati Ordinis BMV de Monte Carmelo et seraphicae virginis Teresiae fidelissimi coadiutoris. Ex hispanico idiomate in latinum nunc primum translata per R.P.F. Andream a Jesu Polonum [...]*, Coloniae Agrippinae 1639.

⁴² Arch. Diecezjalne w Lublinie, Akta Konsystorza lubelskiego, vol. VII, extravagans pod 1610: *Fundatio religiosorum Fratrum Discalceatorum*.

⁴³ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 151.

⁴⁴ Bibl. PAN w Krakowie, rkps 2336/II: *Liber in quo describuntur fundatio nostri coenobii lublinensis*, k. 5.

⁴⁵ ACG s. 35, 38.

fundację we Lwowie, ofiarując im swoją pomoc⁴⁶. Ofertę przyjęto z radością. O. Maciej z o. Andrzejem od Jezusa znów udali się do Lwowa, aby rozpocząć starania i obrać korzystne miejsce pod fundację. Po otrzymaniu zezwolenia ze strony o. Jana od Jezusa i Maryi, generała zakonu⁴⁷, w listopadzie 1613 ponownie udali się do Lwowa dla formalnego założenia domu. Za zgodą magistratu nabyli dom z ogrodem. Rada Miejska w dniu 11 listopada 1613, a król Polski Zygmunt III przywilejem z dnia 18 grudnia 1613 zatwierdzili fundację klasztoru we Lwowie⁴⁸. W roku 1614 zbudowano drewniany klasztor, którego pierwszym przełożonym był o. Andrzej od Jezusa Brzechwa⁴⁹. Kapituła generalna w roku 1614 w Rzymie, zatwierdzając fundację, wybrała na przeora klasztoru św. Michała Archanioła o. Cyryla od św. Marii Magdaleny (Baldwin Amati ?)⁵⁰. Definitorium generalne podprzeorem wybrało o. Piotra od św. Andrzeja Kordońskiego⁵¹.

W trzeciej dekadzie XVII w. zakonnicy wybudowali murowany kościół i klasztor na zakupionej nieruchomości Galuszowska Góra na przedmieściu halickim, który na polecenie Sejmu Warszawskiego w 1662 r. został ufortyfikowany jako twierdza⁵².

O. Maciej od św. Franciszka, jeszcze jako przeor krakowski, wraz z o. Andrzejem Brzechwą podjęli starania założenia drugiego klasztoru w Krakowie, w obrębie murów obronnych, dla większego bezpieczeństwa zakonników oraz dla założenia na przyszłość własnego kolegium teologicznego w pobliżu Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od Andrzeja Tęczyńskiego, kasztelana wiślickiego, otrzymał pałac zwany „Malowany Dwór” w 1610 r. Magistrat zaś odstąpił pod klasztor publiczną łaźnię, a kanonicy kapituły katedralnej za zgodą biskupa Piotra Tylickiego część swoich ogrodów. Kapituła generalna w Rzymie w dniu 27 kwietnia 1611 r. udzieliła zezwolenia na założenie dwóch lub trzech nowych klasztorów w najbliższym triennium w Polsce⁵³. Introdukcja zakonników do nowego domu odbyła się 25 października 1617. Biskup Marcin Szyszkowski odprawił pierwszą mszę św. w nowym kościele pw. św. Michała Archanioła i Józefa Oblubieńca NMP⁵⁴, a biskup Jakub Zadzik dokonał jego konsekracji w dniu 26 października 1636 roku⁵⁵.

⁴⁶ AP 1: *Fasciculus annorum...*, s. 195.

⁴⁷ APKB AKLW 1: *Erectio et progressus foundationis*, k. 1.

⁴⁸ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 175.

⁴⁹ Tamże, s. 176.

⁵⁰ Acta Cap. Gen., s. 57.

⁵¹ Tamże, s. 24.

⁵² B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 180–181.

⁵³ ACG, s. 35.

⁵⁴ Kościół ten stał się jednym z najbardziej popularnych sanktuariów św. Józefa w Polsce pod koniec XVII w. Łaskami słynący obraz św. Józefa Patrona Miasta Krakowa, namalowany był przez br. Łukasza od św. Karola (Charles Sibrecaue 1612–1682) w jego pracowni klasztoru Santa Maria

4. Promocja powołań, wychowanie i studia

Z perspektywy czterystu lat do dziś urzeka dynamika, ogromne zaangażowanie, dyspozycyjność, wkład włoskich i hiszpańskich karmelitów w rozwój zakonu na ziemiach polskich. Obejmował on wszystkie kierunki naszego charyzmatu. Podstawą rozwoju były rodzime powołania i właściwa formacja przez doświadczonych i kompetentnych wychowawców. Największym autorytetem we Włoskiej Kongregacji św. Eliasza cieszył się o. Jan od Jezusa i Maryi (1564–1615), jako wybitny pedagog i dydaktyk, autor cennych i obowiązujących w całej Kongregacji św. Eliasza instrukcji dla magistra nowicjatu i dla nowicjuszków⁵⁶. On też był wychowawcą pierwszych Polaków w zakonie o. Andrzeja od Jezusa Brzechwy i o. Michała od św. Bartłomieja Buczka, którzy wstąpili do nowicjatu w Rzymie.

Pierwsza kapituła generalna w dniu 8 maja 1605 r. powołała komisję, złożoną z przełożonych generalnych: o. Ferdynanda a S. Maria – generała, o. Jana od Jezusa i Maryi i o. Franciszka od Najśw. Sakramentu – definitarów, dla przeglądu i skorygowania dotychczasowych przepisów wychowania w nowicjacie, porządku dnia i instrukcji⁵⁷. Poprawione przepisy obowiązywały w całej Kongregacji. Pierwszym magistrzem w nowicjacie krakowskim był o. Jan od Najśw. Sakramentu, wychowanek nowicjatu w Pastranie. Pełnił swój urząd przez dwie kadencje od roku 1605 do 1611. W latach 1611–1612 magistrzem nowicjatu był o. Filip od św. Jakuba – Jan Feliks Sarti z Włoch. W r. 1612 definitarium generalne dokonało wymiany magistrów. O. Filipa przeniesiono do Lublina, a do Krakowa przyszedł z Lublina o. Kazimierz od św. Anny – Piotr Tarnowski, profes rzymski i wychowanek o. Jana od Jezusa i Maryi⁵⁸. Do najbardziej cenionych i zasłużonych wychowawców nowicjuszków w Krakowie należał o. Franciszek Antoni od św. Józefa Saputo (1585–1638) pochodzący z Fondi we Włoszech. Do Polski przyjechał po święceniach kapłańskich. Dnia 29 maja 1617 definitarium generalne wybrało go podprzeorem i magistrzem nowicjatu w Krakowie⁵⁹. Urząd

---

della Scala; por. B.J. WANAT, *Kult św. Józefa Oblubieńca NMP u Karmelitów Bosych w Krakowie*, Kraków 1981, s. 86–92.

⁵⁵ Dokument konsekracji kościoła, zob. B.J. WANAT, *Kult św. Józefa...*, s. 202.

⁵⁶ *Instructio novitiorum* napisał już w r. 1597. Wydana została w Rzymie w 1605. Przekład polski ukazał się najpierw w Wilnie w 1641, a następnie w Lublinie w 1741. *Instructio magistri novitiorum* napisał w Rzymie w 1607. Ukazała się w druku w Neapolu w 1608.

⁵⁷ Acta Def. Gen., s. 9.

⁵⁸ Tamże, s. 16. Piotr Tarnowski urodził się w 1595. Wyjechał na studia do Rzymu. Tam wstąpił do nowicjatu w klasztorze Santa Maria della Scala. Profesję złożył 19 marca 1607. Studia odbył w Genui i po święceniach kapłańskich powrócił do Polski. Pełnił obowiązki definitora prowincjalnego, przeora klasztorów: świętych Michała i Józefa w Krakowie, Poznaniu i Lwowie. Zmarł 16 kwietnia 1641 w Przemyślu; zob. K.J. FURMANIK, *Księga zmarłych karmelitów bosych w Polsce, na Litwie i Rusi*, Czerna 1981 (mps), k. 69.

⁵⁹ Acta Def. Gen., s. 40.

ten sprawował do r. 1622. W latach 1622–1623 był przeorem klasztoru nowicjaciego i równocześnie mistrzem nowicjatu. Przez ten okres wychował i uformował około 30 nowicjuszków. W dużej mierze przyczynił się do duchowego i liczbowego rozwoju prowincji polskiej. Jego metody i tradycje wychowawcze kontynuowali jego następcy polskiego pochodzenia, jak o. Ignacy od św. Jana Ewangelisty i o. Maurycy od św. Sebastiana.

Po ukończeniu nowicjatu i złożeniu profesji kandydaci na kapłanów, zanim rozpoczęli studia filozoficzne i teologiczne, przez rok kontynuowali sposób życia praktykowany w nowicjacie w przeznaczonym na to klasztorze dla neoprofesów. Wymagały tego przepisy zakonne⁶⁰. W prowincji polskiej neoprofesów umieszczano na pewien czas w klasztorze świętych Michała i Józefa w Krakowie, w Przemyślu, gdzie nie było dostatecznej liczby zakonników do odmawiania godzin kanonicznych. Dopiero na polecenie kapituły generalnej w 1617 r. definitorium prowincjalne wyznaczyło oficjalnie dla neoprofesów klasztor we Lwowie⁶¹.

Pierwszym domem studiów dla polskich karmelitów był klasztor w Lublinie. Przygotowaniem i adaptacją tego domu na potrzeby kolegium zajął się o. Maciej od św. Franciszka, jako nowo wybrany przeor klasztoru. Pierwszym wykładowcą filozofii i teologii był o. Jan Maria od św. Józefa, Włoch, specjalnie w tym celu przysłany do Polski⁶². Wykład inauguracyjny odbył się 15 października 1611 w obecności Rady Miejskiej i przedstawicieli zgromadzeń zakonnych⁶³.

Na filozofię przybyli klerycy z Krakowa i z Włoch. O. Jan prowadził kurs filozoficzny, trwający 3 lata, oraz drugi kurs teologiczny trwający 4 lata. Od roku 1614 pełnił również obowiązki podprzeora i magistra kleryków⁶⁴. Praktycznie zlecono mu pełną – wszechstronną formację, zarówno duchową, jak naukową i duszpasterską w kolegium. Obowiązki te spełniał do 1620 r. Kolegium Filozoficzne w Lublinie pod jego kierownictwem stało się sławne dzięki publicznym dysputom z teologami arianskimi: Janem Stoińskim i Hieronimem Moskórzewskim, które odbyły się 13 lipca 1616 oraz 6 lipca 1620⁶⁵. W 123 tezach, wydrukowanych w Krakowie, objęto zasadnicze tezy katolickiej nauki o przeznaczeniu,

⁶⁰ *Constitutiones...* 1623, pars 2, cap. 8.

⁶¹ *Acta Def. Gen.*, s. 49.

⁶² Jan Chrzcziciel Centurione urodził się 27 lutego 1589 w Melfi, w pobożnej rodzinie. Dziewięcioro dzieci, a następnie rodzice poświęcili się Bogu w różnych zgromadzeniach zakonnych. Do Karmelu wstąpił w Genui 19 marca 1603. Profesję złożył w Rzymie 7 marca 1605. Po studiach teologicznych w Genui jeszcze przed święceniami został wysłany do Lublina na wykładowcę filozofii. Por. K.J. FURMANIK, *Księga zmarłych...*, s. 40–46.

⁶³ APKB, sygn. AKL 1: *Liber in quo...*, k. 8.

⁶⁴ *Acta Def. Gen.*, s. 24.

⁶⁵ APKB, AKL 14: Protokół urzędowy z publicznej dysputy karmelitów w Lublinie z arianami; *Disputatio habitus a Rev. Patribus Discalceatis ordinis RMV de Monte Carmelo – contra arianos...*, Zamocisii 1617.

Trójcy Świętej, łasce i zgodności działania Bożego w człowieku z wolną wolą. Dysputy przyniosły wielką chwałę Karmelowi za obronę nauki Kościoła Katolickiego oraz przygotowywały studentów do prowadzenia dialogów i apologetycznych dysput. Pozostały po nim w rękopisach: *Commentaria in universam Philosophiam* oraz *Commentaria in universam Theologiam*⁶⁶.

Zdolniejsi uczniowie o. Jana Marii Centurione przeznaczeni na przyszłych wykładowców, zgodnie z zarządzeniem kapituły generalnej, wyjeżdżali do Kolegium św. Pankracego w Rzymie, które kształciło lektorów dla całej Kongregacji. O. Mikołaj od Jezusa i Maryi Opacki jako kleryk studiował filozofię i teologię w kolegiach zakonnych w Rzymie i Genui (1612–1618). On też przejął obowiązki lektora po o. Janie Marii od św. Józefa, kiedy zlecono mu obowiązki prowincjała Prowincji Polskiej.

5. Sprowadzenie do Krakowa sióstr Karmelitanek Bosych

Włoscy i hiszpańscy karmelici bosci przywieźli ze sobą nie tylko egzemplarze pism św. Teresy od Jezusa, lecz także jej ducha i formację zakonną. W swych klasztorach stali się propagatorami jej kultu i doktryny. Już w 1608 r. postarali się o wydanie życiorysu św. Teresy⁶⁷. Przekładu z włoskiego na język polski dokonał ks. Sebastian Nuceryn (Orzeszek), kaznodzieja, pisarz i przyjaciel karmelitów. W następnych latach ukazywać się będą poszczególne księgi dzieł św. Teresy również w jego przekładzie⁶⁸. Tak więc z ich przybyciem do Polski rozpoczęła się równocześnie popularyzacja osoby św. Teresy, infiltracja i percepcja jej doktryny oraz kult pośród szerokich mas społeczeństwa, dzięki wydaniu jej pism oraz organizowaniu uroczystości pobeatyfikacyjnych i pokanonizacyjnych.

Z kultem św. Teresy wiąże się ściśle pragnienie sprowadzenia jej córek duchownych do Polski. Było to życzenie króla i biskupów zaprzyjaźnionych z karmelitami, którzy chcieli widzieć w siostrach karmelitankach żywy obraz św. Teresy i polecać ich modlitwom sprawy Ojczyzny. Jeśli inicjatorami sprowadzenia karmelitanek do Polski byli karmelici – szczególnie o. Maciej od

⁶⁶ W bibliotece Seminarium Duchownego w Lublinie znajdują się traktaty o. Jana Marii od św. Józefa w kodeksie pod sygn. Ea 146: *De scientia Dei* (ok. 100 stron), *De gratia Angelici Doctoris doctrinam...* (s. 102 z 1616), *De auxiliis Divinae gratiae* (s. 205 z 1616), *Tractatus de magno et ineffabili Mysterio Dominicae Incarnationis*.

⁶⁷ *Żywot s. Teresy Zakonu Karmelitów i Karmelitanek Bosych fundatorki*, w Krakowie, 1605; por. B.J. WANAT, *Bibliografia św. Teresy od Jezusa w Polsce*, [w:] *Otrzymałam ducha mądrości. Księga pamiątkowa z okazji ogłoszenia św. Teresy od Jezusa Doktorem Kościoła Powszechnego*, red. O. Filek, Kraków 1972, s. 379–396.

⁶⁸ *Księga fundacji...*, Kraków 1623; *Droga doskonałości*, Kraków 1625; *Zamek wewnętrzny...*, Kraków 1633 (Estr. XXXI, 104–107).

św. Franciszka, o. Andrzej od Jezusa z ks. Sebastianem Nucerynem, to realizatorką była osoba świecka, Konstancja z Myszkowskich Bużeńska, starościna dobczycka i brzeźnicka⁶⁹. Starościna na swój koszt sprowadziła zakonnice z Belgii. W dniu 26 maja 1612 przybyły do Krakowa (pod przewodnictwem o. Sebastiana od św. Franciszka, podprzeora klasztoru w Lowanium), następujące karmelitancki: s. Maria od Trójcy Świętej z Brukseli, s. Małgorzata od Jezusa i s. Teresa od Jezusa z klasztoru w Mons i s. Krystyna od św. Michała (Puteana) z Lowanium⁷⁰. Z początku zakonnice zamieszkały w kamienicy zakupionej przy ul. Grodzkiej, naprzeciw kościoła św. Marcina. Troskliwą opieką duchową i materialną otaczali siostry przełożeni klasztoru nowicjackiego, szczególnie o. Marcin od Najśw. Maryi Panny, Włoch (1611–1614) oraz o. Paweł Szymon od Jezusa Maryi Rivarola z Genui (1614–1617). Dzięki ich pomocy siostry otrzymały pod budowę klasztoru, przy ul. Grodzkiej, dwór księżnej Anny ze Stemberku Ostrogskiej, dwór Pieniążkowej i Wawrzyńca Gembickiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego, oraz stary kościół św. Marcina, przy którym znajdowała się fundacja kard. Bernarda Maciejowskiego dla księży emerytów. Po przeprowadzeniu wszelkich transakcji i prawnych formalności, karmelitancki boscie w dniu 7 sierpnia 1618 r. wprowadziły się do uzyskanej nieruchomości. Pod kierunkiem Jana Trevana, architekta królewskiego, od 2 maja 1620 do 26 sierpnia 1621, wzniesiono nowy klasztor za 23 tysiące złotych, a następnie w latach 1638–1644 kościół św. Marcina i św. Józefa za sumę 30 tysięcy złotych. Jego konsekracji dokonał Piotr Gębicki, biskup krakowski, w dniu 24 kwietnia 1644. Świątynię wybudowano z posagu s. Teresy Marii od św. Józefa, na świecie Marii Klary, księżniczki bawarskiej (córci księcia Ferdynanda, pfalzgraфа Renu, i Marii), która wstąpiła do tego klasztoru. Karmelitancki w Polsce pozostawały zawsze pod jurysdykcją prowincjała⁷¹. Klasztor krakowski stał się zaczynem i kolebką następnych klasztorów sukcesywnie fundowanych w Lublinie (1622), w Wilnie (1638), we Lwowie (1641), drugi w Lublinie (1649), w Warszawie (1649), w Poznaniu (1665), drugi w Krakowie (1725).

6. Erekcja Prowincji Ducha Świętego i jej rozwój

Do czasu podziału Kongregacji Włoskiej św. Eliasza na prowincje, wszystkie klasztory i zakonnicy do niej należący podlegali bezpośrednio centralnej władzy o. generała i definitorium generalnego w Rzymie, poza czasem kapituły generalnej, którą zwoływano co 3 lata. Cała Kongregacja liczyła wówczas 26 klasztorów,

⁶⁹ *Klasztory karmelitanek bosych w Polsce, na Litwie i Rusi*, Kraków I: *Klasztor św. Marcina*, Kraków 1904, s. 5.

⁷⁰ Tamże, s. 9.

⁷¹ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 627.

w tym 11 we Włoszech, 5 w Belgii, 3 w Polsce, 3 we Francji, 1 w Niemczech i 2 w Persji. Z powodu szybkiego rozwoju zakonu, wielkich odległości klasztorów od Rzymu i trudnych warunków komunikacji, kapituła generalna zebrana w Rzymie w klasztorze S. Maria della Scala, w dniu 14 maja 1617 dokonała podziału całej Kongregacji na 6 prowincji: genueńską, rzymską, polską, longobardzką, francuską i belgijską. Określiła przynależność klasztorów i terytorium do poszczególnych prowincji oraz ustaliła tytułację i dokonała wyboru prowincjałów⁷².

Pierwszym prowincjałem Prowincji Polskiej pw. Ducha Świętego został wybrany w dniu 16 maja o. Maciej od św. Franciszka, zasłużony fundator Karmelu w Polsce, dawniej przeor w Genui. Kapituła dokonała wyboru przeorów do poszczególnych klasztorów oraz zleciła definitorium generalnemu wybór definitorów prowincjalnych dla poszczególnych prowincji z udziałem prowincjała. W dniu 24 maja w skład zarządu prowincji polskiej zostali wybrani na definitorów: I – o. Cyryl od św. Marii Magdaleny, II – o. Jan Maria od św. Józefa, III – o. Jacek od św. Andrzeja, IV – o. Kazimierz od św. Anny (Piotr Tarnowski)⁷³.

O. Maciej, cieszący się największą popularnością w prowincji, na pierwszej kapitule prowincjalnej w Krakowie w r. 1619 ponownie został prowincjałem aż do kapituły generalnej w 1620. W tym czasie troszczył się o wszystkie wymiary życia zakonnego rozwijającej się prowincji. Szczególnie dbał o karność życia w klasztorach, o wierne przestrzeganie regulaminu dnia, ślubów zakonnych i proporcji pomiędzy kontemplacją a apostołstwem. Pomnożył liczbę klasztorów. Usamodzielnił drugi klasztor w Krakowie świętych Michała i Józefa, dał początek klasztorom w Poznaniu (1618) i w Przemyślu (1620). Kapituła generalna w r. 1620 wybrała go przełożonym generalnym, a na jego miejsce wybrała prowincjałem dla Polski o. Jana Marię od św. Józefa Centurione⁷⁴. Z wielką gorliwością rządził on prowincją przez 5 lat. Usilnie troszczył się o pogłębienie życia duchowego prowincji i przestrzeganie karności. Wyrazem tego są pasterskie listy do wszystkich klasztorów i zakonników prowincji⁷⁵. Przeorom przypominał obowiązek odprawienia cotygodniowej kapituły z wygłoszeniem konferencji duchowej, karceniem win, o odprawianiu ośmiodniowych rekolekcji w roku. Przypominał, że rekolekcjami zakonników ma kierować przeor, a podwładni mają dwa razy w roku

⁷² Acta Cap. Gen. s. 65 n.

⁷³ Tamże, s. 80–81. Imię definitora najprawdopodobniej zostało niewłaściwie zapisane. Raczej tutaj chodzi o ojca Jacka Andrzeja od Wniebowzięcia NMP Stobińskiego. W 1614 był on sojuszem o. Macieja na kapitule generalną w Rzymie. Po kapitule studiował w Genui. Po powrocie do Polski był przełożonym klasztoru świętych Michała i Józefa w Krakowie w latach 1617–1619. Kapituła prowincjalna w Krakowie w 1619 wybrała go przeorem we Lwowie. Zmarł w Warszawie 23 grudnia 1621.

⁷⁴ Acta Cap. Gen. s. 119.

⁷⁵ APKB, AMK 4: *Liber epistolarum conuentus SS. Michaeli et Joseph Cracoviae intra moenia Carm. Disc.*, s. 34–37, 70–81, 87–90, 94–103.

zdawać sprawozdanie z pracy wewnętrznej przed przełożonym. Sam prowincjał wygłaszał konferencje siostron karmelitanek bosym w Krakowie⁷⁶ oraz rekolacje dla osób zakonnych na temat odnowy pobożności do Matki Boskiej⁷⁷. Za swojej kadencji podjął starania o założenie eremu dla prowincji, z polecenia definitorium generalnego przyjął fundację Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego, w Wiśniczu, jako votum wdzięczności Narodu Polskiego za zwycięstwo pod Chocimiem w 1621 roku. Również patronował fundacji klasztoru w Kamieńcu Podolskim w 1623 r. oraz osobiście podjął starania o założenie klasztoru w Wilnie przy Ostrej Bramie w 1624. Podejmował też starania o nową fundację karmelitanek bosych w Lublinie.

W latach 1617–1625, 1628–1631, 1646–1655 prowincją polską zarządzili Włosi i Hiszpanie, należący do Kongregacji Włoskiej, z których o. Michał od Zwiastowania (Michael a Vidarte), Hiszpan, aż trzykrotnie pełnił obowiązki prowincjała (1628–1631, 1646–1649, 1652–1655). Obok o. Macieja od św. Franciszka, o. Jana Marii od św. Józefa i o. Archanioła od św. Michała (Włocha z Cremony), należy do najbardziej zasłużonych dla prowincji polskiej. Od r. 1611 aż do śmierci pozostał w Polsce, pełniąc obowiązki przełożonego w różnych klasztorach prowincji.

Pierwszym prowincjałem polskim był o. Marcin od św. Teresy (Marcin Kos). Kierował prowincją w latach 1625–1628. W tym czasie przygotował plany budowy klasztoru pustelniczego w Czernej, z fundacji Agnieszki z Tęczyńskich Firlejowej, wojewodziny krakowskiej, i dokonał wyboru miejsca⁷⁸ oraz wysłał pierwszych karmelitów na nową fundację do Wilna w 1626 roku⁷⁹. W następnych latach założono nowe klasztory: w roku 1630 w Berdyczowie na Ukrainie, z fundacji Janusza Tyszkiewicza, wojewody kijowskiego⁸⁰; w 1639 w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu z ofiar dobrodziejów⁸¹; w 1639 w Głębokiem na Białorusi, z fundacji Józefa Korsaka⁸², wojewody i starosty mściśławskiego; w 1644 we Wiśniowcu na Wołyniu, z fundacji Jeremiego Wiśniowieckiego, wojewody ruskiego⁸³.

⁷⁶ Biblioteka Karmelitanek Bosych w Krakowie, ul. Kopernika 44, rkps 68/11.

⁷⁷ APKB, rkps 55: *Zbiór traktatów ascetycznych... Exercitia pro renovanda omnia in devotione erga Gloriosissimam Virginem Mariam*, s. 209–255. Kopia znajduje się w Bibliotece Karmelitanek Bosych w Krakowie, sygn. 68, k. 47.

⁷⁸ AKC 1, *Origo foundationis S. Deserti in Polonia*, s. 2–3.

⁷⁹ APKB, sygn. AKO, 1. *Cronica conventus vilnensis PP. Carmelitarum Discalceatorum sub titula S. M. N. Teresiae a Jesu*, k. 1–3; B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 281.

⁸⁰ B.J. WANAT, *Zakon Karmelitów Bosych...*, s. 377–402.

⁸¹ Tamże, s. 403–457.

⁸² Tamże, s. 458–470.

⁸³ Tamże, s. 472–506; J.M. GIŻYCKI, *Klasztor oo. karmelitów bosych w Wiśniowcu*, „Rocznik Wołyński”, t. VIII, Równe 1939, s. 161–202.

Pierwsza połowa XVII wieku zaznaczyła się dynamicznym rozwojem prowincji. Nacisk położony był na dobrą formację rodzimych powołań pod względem duchowym i intelektualnym. Był to okres również żmudnej budowy poszczególnych klasztorów według zatwierdzonych w roku 1622 przez definitorium generalne w Rzymie planów budowy klasztorów dla polskiej prowincji⁸⁴. Przy swoich kościołach karmelici prowadzili duszpasterstwo określone w konstytucjach zakonnych. Głosili słowo Boże, spowiadali, prowadzili kierownictwo duchowe. Sławę wybitnych kaznodziejów zdobyli: o. Andrzej od Jezusa Brzechwa (1584–1640), o. Hieronim od św. Jacka Cyrus (1603–1647), o. Mikołaj od Ducha Świętego Kmita (zm. 1638), o. Aleksander od Jezusa – Andrzej Kochanowski (1618–1667). Karmelici z klasztoru świętych Michała Archanioła i Józefa w Krakowie prowadzili studia teologiczne dla swoich studentów teologii oraz w latach 1631–1647 duszpasterstwo akademickie tzw. *Oratorium Pietatis*, do którego należeli profesorzy i studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego⁸⁵. Dla ich duchowej formacji wydali podręczniki z praktykami religijnymi: *Exercitia spiritualia Studiosorum Oratorii pietatis Academici...*, Cracoviae 1632. Drugie wydanie ukazało się w kilka lat później: *Spiritualia exercitia Oratorii Pietatis academici apud Patres Carmelitas Discal[ceatos] Cracoviae erecti...*, Cracoviae 1638⁸⁶.

Karmelici w swoich klasztorach promowali kult Matki Bożej Szkaplerznej, św. Józefa i św. Teresy od Jezusa wraz z jej pismami. Natomiast w klasztorach położonych na Kresach Wschodnich Polski w Głębokiem, Wiśniowcu, Berdyczowie, Kamieńcu Podolskim i we Lwowie prowadzili działalność prounijną. Nuncjusz apostolski Antoni Santa Croce, abp Seleuci w swoim liście, datowanym 2 października 1629 w Warszawie, skierowanym do przeora klasztoru we Lwowie, o. Franciszka od Matki Bożej, stwierdził, że karmelici wydatnie przyczynili się do zawarcia unii Kościoła Ormiańskiego z Rzymem i zachęcał do dalszych starań w tym kierunku⁸⁷. Owocem tych starań było publiczne złożenie wyznania wiary w formie uroczystej przez arcybiskupa Kościoła Ormiańskiego Mikołaja Torosowicza, w kościele Karmelitów Bosych we Lwowie, 24 października 1630 roku, w otoczeniu duchowieństwa ormiańskiego i karmelitów bosych⁸⁸.

⁸⁴ Acta Def. Gen., s. 81.

⁸⁵ Bibl. UJ w Krakowie, rkps 219, *Annales Oratorii Pietatis Academici apud Patres Carmelitas Discalceatos conventus ss. Michaelis et Joseph, Cracoviae erecti A.D. 1631, die 13 Julii*, s. 2; K. GUMOL, *Duszpasterstwo akademickie na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1400–1795*, „Zeszyty Naukowe KUL”, R. 7 (1964), nr 2, s. 62.

⁸⁶ Estr. XVIII, 409.

⁸⁷ Bibl. PAN w Krakowie, rkps 899, *Jura et privilegia et varia authentica tam spiritualia quam saecularia...*, k. 581.

⁸⁸ Tamże, k. 585–587.